

مقاله پژوهشی

مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان
دوره دوازدهم، آبان -

رابطه سبک کنترل هیجانی و تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی

ناصر حیدری^۱، تقی پورابراهیم^۲، آناهیتا خدابخشی کولایی^۳، لیلی مصلی‌نژاد^۴

دریافت مقاله: ۹۱/۱/۱۶ ارسال مقاله به نویسنده جهت اصلاح: ۹۱/۴/۱۸ دریافت اصلاحیه از نویسنده: ۹۱/۸/۲۱ پذیرش مقاله: ۹۱/۹/۶

چکیده

زمینه و هدف: عوامل و فاکتورهای حمایتی به استراتژی‌های مثبتی گفته می‌شود که در ایجاد تاب‌آوری در نوجوانان مؤثر است. سبک ابراز هیجان یکی از فاکتورهای حمایتی است که در توسعه تاب‌آوری در نوجوانان و ایجاد یک برنامه حمایتی مؤثر در مصرف مواد مخدر نقش دارد. این پژوهش به منظور تعیین رابطه بین کنترل هیجانی و تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی طراحی شد.

مواد و روش‌ها: این پژوهش مقطعی روی ۱۸۰ نفر از دانش‌آموزان ۱۴ تا ۱۸ ساله که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای از بین دبیرستان‌های در معرض خطر شهر کرج انتخاب شدند صورت گرفت. ابزارهای پژوهش عبارتند از: الف) پرسش‌نامه محقق ساخته اطلاعات جمعیت شناختی، ب) پرسش‌نامه تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر و ج) پرسش‌نامه کنترل هیجانی [Emotional control questionnaire (ECQ)]. برای تحلیل داده‌ها از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل واریانس چندگانه استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که کنترل هیجانی و مؤلفه‌های آن (بازداری هیجانی ($p=0/001$), کنترل پرخاشگری ($p=0/006$) و نشخوار ذهنی ($p=0/001$) با تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر رابطه معنادار و منفی دارند. در زمینه پیش‌بینی تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر، بازداری هیجانی نقش تبیین‌کننده‌تری در پیش‌بینی تاب‌آوری ایفا می‌کند. تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر با وضعیت اقتصادی خانواده رابطه معنی‌داری دارد. ($p=0/024$)

نتیجه‌گیری: در مجموع یافته‌های پژوهش حاضر بر نقش مؤثر کنترل هیجانی و مؤلفه‌های آن در پیش‌بینی تاب‌آوری نوجوانان در برابر مصرف مواد مخدر تأکید می‌کند. بنابراین، استفاده از آموزش‌های مناسب در سنین مدرسه با هدف پیشگیری زودهنگام ضروری است.

واژه‌های کلیدی: نوجوان، کنترل هیجانی، کنترل پرخاشگری، تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر

۱- کارشناس ارشد مشاوره مدرسه، گروه مشاوره، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران

۲- استادیار گروه مشاوره، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۳- استادیار گروه مشاوره، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران

۴- استادیار گروه بهداشت روان، دانشگاه علوم پزشکی جهرم، جهرم، ایران

تلفن: ۰۷۹۱-۳۳۴۱۵۰۸، دورنگار: ۰۷۹۱-۳۳۴۱۵۰۸، پست الکترونیکی: mossla_1@yahoo.com

مقدمه

بر اساس گزارش‌های متعدد جهانی، مواد مخدر یکی از مسایل اصلی تهدیدکننده جامعه بشری به شمار می‌رود که با رشد روزافزون در تولید، انتقال، توزیع و مصرف همراه است [۱].

عمده‌ترین ویژگی دوره نوجوانی که تأثیرپذیری از عوامل انحرافی را بیشتر می‌سازد آن است که این دوره، مرحله شورش و سرکشی مکرر نوجوان و جوان است و همین مسأله آن‌ها را به صورت گروهی پرخطر برای ابتلا به انحرافات نظیر مصرف مواد مخدر در آورده است [۲-۳].

در دهه‌های اخیر رشد سه برابری سوء مصرف مواد مخدر آن را به پدیده‌ای جهانی تبدیل کرده است. کشور ایران نیز که هم اکنون دارای یکی از جوان‌ترین جمعیت‌های جهان است، با مسأله مصرف مواد مخدر روبه‌رو بوده و به همین دلیل نیازمند اتخاذ تدابیری جدی در این زمینه است [۴].

۳۰ تا ۶۰٪ مبتلایان به مواد مخدر، واجد ملاک‌های تشخیص اختلال شخصیت ضد اجتماعی بوده‌اند، در حالی که این رقم در جمعیت عادی ۲ تا ۳٪ است [۵].

محققان برای این افراد که در شرایط ناگوار و پرخطر، پیامدهای نامطلوب را نشان نمی‌دادند، اصطلاحات گوناگونی از قبیل: آسیب‌ناپذیر (Invulnerable)، مقاوم در برابر استرس (Stress-resistant) و سرسخت (Hardy) به کار می‌بردند. اخیراً نیز اکثر محققان واژه تاب‌آور (Resilience) را در برابر شرایط پرخطر و ناگوار به کار می‌برند [۶].

تاب‌آوری را توانایی، بهبود، جبران و انعطاف‌پذیری بعد از مواجهه با حوادث تروماتیک و استرس‌زا معرفی می‌کنند. [۷].

محققین هیجان‌خواهی (Sensation seeking) را به صورت «صفتی که ویژگی آن جستجوی هیجان‌ها و تجربه‌های متنوع، تازه، پیچیده و شدید و میل اقدام به خطرهای جسمانی، اجتماعی، قانونی و مالی به خاطر خود این تجربه‌ها» تعریف می‌کند [۸].

توانمند بودن افراد از نظر هیجانی، روبه‌رو شدن آن‌ها را با چالش‌های زندگی آسان می‌کند [۹]. افراد توانمند از نظر کنترل هیجانی، احساس‌های خود را تشخیص می‌دهند، مفاهیم ضمنی آن را درک می‌کنند و به گونه مؤثرتری حالت‌های هیجانی خود را برای دیگران ابراز می‌دارند [۱۰].

برخی افراد هیجان‌هایشان را آزادانه و بدون نگرانی از پیامدهای آن ابراز می‌کنند؛ برخی دیگر در انتقال حالت‌های هیجانی‌شان محافظه‌کارند و برخی هیجان‌های ناراحت‌کننده را در ذهن خود مرور می‌کنند و افرادی نیز ممکن است ابرازگر یا غیرابرازگر باشند، ولی در عین حال در مورد سبک ابرازگری خود متعارض باشند [۱۱].

محققین در پژوهشی که ۳۳۵ سوء مصرف‌کننده کوکائین و ۲۰۱ معتاد به تریاک را شامل می‌شد، دریافتند که افرادی که نمره بالایی در مقیاس هیجان‌خواهی Zakerman گرفتند از آن‌هایی که نمره پایینی در این مقیاس گرفتند، نشانه‌های شدیدتری از سوء استفاده از ماده مخدر از جمله اختلال روانی و مصرف بیش از یک نوع ماده مخدر غیر مجاز را نشان دادند [۸].

Michael و همکاران نشان داده‌اند که موقعیت‌های هیجانی و جسمی می‌تواند به عنوان یک فاکتور مهم با

کدام از آن‌ها به بررسی رابطه بین سبک کنترل هیجانی و تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر پرداخته است. هدف از این پژوهش تعیین رابطه بین سبک کنترل هیجانی و مؤلفه‌های آن (بازداری هیجانی، کنترل پرخاشگری، نشخوار ذهنی و کنترل خوش‌خیم) با تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر بوده است. باشد تا با شناخت عوامل مؤثر در افزایش یا کاهش میزان تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر در نوجوانان بتوانیم در جهت پیشگیری از اعتیاد و سایر اختلالات روانی و در نهایت بهداشت روانی کشور گام برداریم.

مواد و روش‌ها

جامعه آماری این پژوهش مقطعی کلیه دانش‌آموزان پسر ۱۴ تا ۱۸ ساله دبیرستان‌های دولتی شهر کرج بود که در نیم‌سال دوم سال تحصیلی ۹۰-۸۹ به تحصیل اشتغال داشتند و از بین مناطق چهارگانه آموزش و پرورش کرج و به صورت نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شد. در مرحله نخست، نمونه‌گیری طبقه‌ای انجام گرفت. با توجه به قرارگیری مدارس در مناطق و طبقات مختلف شهری و با توجه به این‌که حجم کلیه دانش‌آموزان پایه اول دبیرستان در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ شهر کرج ۵۰٪، و حجم کلیه دانش‌آموزان بر اساس گزارش واحد آمار اداره در پایه‌های دوم، سوم و پیش‌دانشگاهی تقریباً برابر با هم و به ترتیب، ۱۷٪، ۱۶٪ و ۱۷٪ بود، بر اساس درصد‌های نابرابر ذکر شده به صورت (۹۰ نفر دانش‌آموز پایه اول دبیرستان، ۳۰ نفر دانش‌آموز پایه دوم دبیرستان، ۳۰ نفر دانش‌آموز پایه سوم دبیرستان و ۳۰ نفر دانش‌آموز پایه پیش‌دانشگاهی) محاسبه گردید. مرحله دوم نمونه‌گیری با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای

عوامل بیرونی مثل افراد، مکان‌ها و موقعیت‌های مختلف با سو مصرف مواد مخدر همراه باشد [۱۲].

Mohammadi و همکاران در تحقیقی بر روی افراد ۱۸-۲۵ ساله در معرض مواد مخدر مشخص کردند که پیوند والدینی، سبک‌های دلبستگی، اعتماد به نفس، مهارت‌های مقابله‌ای، کنترل هیجانی و منبع کنترل از عوامل مؤثر بر تاب‌آوری در برابر مواد مخدر است [۱۳].

برخی از محققین کنترل هیجانی را «تمایل به بازداری ابراز پاسخ‌های هیجانی» تعریف می‌کنند [۱۴].

به اعتقاد King و همکارش یک ساختار مرتبط با هیجان، کنترل هیجانی یا گستره‌ای است که یک فرد معمولاً راهبردهای گوناگونی را برای کنترل وقوع طبیعی واکنش‌های هیجانی به کار می‌گیرد [۹] و Compas و همکارش سه ساختار مهار (Restraint)، محدودیت (Constraint) و سرکوبی (Repression) را به عنوان اشکال کنترل رفتاری مطرح کرده‌اند [۱۵].

مهارت‌های هیجانی یکی از بخش‌های هسته‌ای تاب‌آوری در سنین نوجوانی و بزرگسالی است [۱۶-۱۵]. تحقیقات نشان می‌دهد که بواسطه تنظیم هیجانی و کنترل آن افراد قادر به درک پیامدهای رفتاری خود، خانواده و گروه‌های همسالان خواهند بود [۱۷].

این نکته نیز حائز اهمیت است که مصرف مواد در نوجوانی، با مشکلات گوناگونی از قبیل پیشرفت تحصیلی پایین، فعالیت‌های جنسی زودهنگام و پرخطر، روابط بین فردی ضعیف، رفتارهای بزهکارانه، اعتیاد و مشکلات زناشویی در بزرگسالی ارتباط دارد [۱۳].

فرضیات مختلفی در مورد عوامل مؤثر بر تاب‌آوری در برابر مصرف مواد در نوجوانان بیان شده است و پژوهشگران مختلفی در این حوزه کار کرده‌اند، اما هیچ

بود. انتخاب آن‌ها از بین خوشه‌ها در هر منطقه و سپس نمونه‌گیری از مدارس، کلاس‌ها و سپس دانش‌آموزان بود. نمونه‌گیری دانش‌آموزان به صورت تصادفی انجام شد حجم نمونه مورد بررسی با استفاده از فرمول کوکران (cochrane) [۱۸] به تعداد ۱۸۰ نفر از میان جمعیت ۱۰۰۰ نفری از دانش‌آموزان پسر ۱۴ تا ۱۸ ساله دبیرستان‌های دولتی شهر کرج تعیین گردید.

پس از تصویب طرح در کمیته پژوهشی و اخلاق دانشگاه انجام تحقیق شروع گردید.

لذا با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای جهت این که نمونه کلیه دانش‌آموزان دبیرستانی را در کلیه مقاطع شامل شود، مورد بررسی قرار گرفت. سپس با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای، مناطق آموزشی مورد نظر انتخاب و از دبیرستان‌های مختلف این مناطق نمونه‌گیری خوشه‌ای انجام شد و سپس ۳ دبیرستان از هر منطقه در معرض خطر به صورت تصادفی انتخاب شد و از هر دبیرستان از میان پایه‌های اول، دوم، سوم و پیش‌دانشگاهی و با توجه به تعداد کلاس‌ها به صورت تصادفی انتخاب (کلاس‌ها با توجه به شماره زوج و فرد) و در نهایت از پایه‌های مختلف به صورت تصادفی و بر اساس لیست اسامی دانش‌آموزان هر کلاس انتخاب گردید. ابزار پژوهش در این تحقیق سه پرسش‌نامه حاوی ۱- اطلاعات جمعیت شناختی بود که در این پژوهش چندین سؤال در مورد مشخصات فردی به منظور گردآوری اطلاعات جمعیت شناختی آن‌ها نظیر: سن، پایه تحصیلی، میزان تحصیلات پدر و مادر، شغل پدر و مادر، وضعیت اقتصادی خانواده، تعداد اعضای خانواده، در پرسش‌نامه‌ای محقق ساخته به آزمودنی‌ها ارایه گردید. پرسش‌نامه تاب‌آوری در برابر مصرف مواد: پرسش‌نامه تاب‌آوری در برابر مصرف یا

پرسش‌نامه تاب‌آوری کونور دیویدسون Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC) توسط کونور دیویدسون (Connor-Davidson) جهت سنجش قدرت مقابله با فشار و تهدید ساخته شد [۱۳]. این پرسش‌نامه دارای ۲۰ سؤال است که در یک مقیاس لیکرت بین صفر (کاملاً موافقم) و پنج (کاملاً مخالفم) نمره‌گذاری می‌شود. گویه‌های شماره ۱، ۲، ۴، ۷، ۱۶، ۱۸، ۱۹، به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند. نمره بالاتر نشانه تاب‌آوری بیشتر در برابر مصرف مواد است. روایی محتوایی این پرسش‌نامه با استفاده از نظر اساتید تأیید شد. روایی همگرایی با استفاده از محاسبه همبستگی آن با مقیاس تاب‌آوری کونور دیویدسون ارزیابی شد [۱۲].

همبستگی به دست آمده برابر با ۰/۸۳ بود که در سطح کمتر از ۰/۱ معنی‌دار است. از آلفای کرونباخ نیز جهت بررسی پایایی این پرسش‌نامه استفاده شد. ضریب پایایی محاسبه شده برابر با ۰/۹۰ بود. همچنین، پرسش‌نامه تاب‌آوری در برابر مصرف مواد به صورت باز آزمایی در یک نمونه ۳۲ نفری از دانش‌آموزان یک کلاس در یکی از دبیرستان‌های مناطق تهران (به فاصله یک هفته به صورت قبل و بعد) محاسبه گردید. همبستگی به دست آمده از دو بار اجرا، ۰/۷۷ بود. همچنین این پرسش‌نامه توسط محققین ایرانی هنجاریابی و با ضرایب پایایی و روایی بالا در تحقیقات مختلف مورد استفاده قرار گرفته است. محققین معتقدند این پرسش‌نامه به خوبی می‌تواند افراد تاب‌آور را از غیر تاب‌آور در گروه‌های بالینی و غیربالینی جدا کند [۱۹، ۱۳].

۲- کنترل هیجانی (Emotional control)
(questionnaire):

نتایج

نتایج نشان داد ۶۰ نفر (۳۳/۲٪) از آزمودنی‌ها ۱۴ ساله، ۳۰ نفر (۱۶/۷٪) ۱۵ ساله، ۳۰ نفر (۱۶/۷٪) ۱۶ ساله، ۳۰ نفر (۱۶/۷٪) ۱۷ ساله و ۳۰ نفر (۱۶/۷٪) از آن‌ها، ۱۸ ساله بوده‌اند.

بر اساس نتایج مشخص گردید که در کل نمونه‌ها، شغل پدر ۴۲ نفر (۲۳/۳٪) از آزمودنی‌ها کارمند، ۵۹ نفر (۳۲/۸٪) دارای شغل آزاد و ۷۹ نفر (۴۳/۹٪) کارگر بوده است. همچنین، ۴۶/۷٪ افراد از نظر اقتصادی متوسط، ۳۴/۴٪ ضعیف، ۱۷/۸٪ خوب و ۱/۱٪ خود را از طبقه مرفه معرفی کردند.

نتایج جدول ۱ بیانگر شاخص‌های آماری متغیرهای مورد پژوهش است و با توجه به این که نمره هر فرد بین ۰ تا ۱۴ در هر زیر مقیاس در حال تغییر است. نتایج نشان می‌دهد که مقادیر دو زیر مقیاس نشخوار ذهنی و کنترل پرخاشگری از مقادیر بالاتری برخوردار است. همچنین، با توجه به این که نمره تاب‌آوری نیز بین صفر تا صد مطابق با آنچه در بخش قبل بیان گردید می‌تواند تغییر کند. با توجه به میانگین بدست آمده در میانگین نمره تاب‌آوری (۵۸/۳) و با توجه طبقه‌بندی لیکرت ۵ بخشی ارائه شده در پرسش‌نامه نمرات افراد را می‌توان در یک طیف (ضعیف) ۰-۲۰، (کم) ۲۱-۴۰، (متوسط) ۴۱-۶۰، (خوب) ۶۱-۸۰، (عالی) ۸۱-۱۰۰ از نظر آماری طبقه‌بندی نمود. بنابراین میانگین تاب‌آوری بدست آمده در نمونه‌ها در حد متوسط می‌باشد.

این پرسش‌نامه جهت بررسی میزان کنترل هیجانی و ابعاد آن توسط Roger و همکارش تدوین و فرم تعدیل شده آن ارائه گردیده است [۲۰].

پرسش‌نامه مذکور ۴ زیر مقیاس و ۵۶ سؤال دارد. زیر مقیاس‌های آن عبارتند از: بازداری هیجانی (Emotional inhibition) کنترل پرخاشگری (Aggression control)، نشخوار فکری (Rumination) یا مرور ذهنی (Rehearsal) و کنترل خوش خیم (Benign control). هر زیر مقیاس ۱۴ سؤال دارد. نمره یک فرد در هر زیرمقیاس از صفر تا ۱۴ و در کل مقیاس از صفر تا ۵۶ متغیر خواهد بود. نمره بالاتر بیانگر کنترل هیجانی بالاتر است.

پایایی مقیاس توسط Rafineya و همکاران با استفاده از روش آلفای کرونباخ بررسی شد و مقدار آن برای کل مقیاس و زیر مقیاس‌های بازداری هیجانی، کنترل پرخاشگری، نشخوار و کنترل خوش خیم به ترتیب ۰/۶۸، ۰/۷۰، ۰/۷۶، ۰/۷۷ و ۰/۵۸ به دست آمد [۲۱]. همسانی درونی ECQ در زیر مقیاس‌های بازداری هیجانی، کنترل پرخاشگری، نشخوار و کنترل خوش خیم به ترتیب ۰/۷۷، ۰/۸۱، ۰/۸۶ و ۰/۷۹ به دست آمد [۲۱].

اطلاعات گردآوری شده از نمونه در دو بخش آمار توصیفی و آمار استنباطی ارائه گردیده است. برای توصیف داده‌ها از جداول که شامل شاخص‌های آماری همچون میانگین و انحراف معیار استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون (جهت بررسی رابطه بین متغیرها) و تحلیل رگرسیون چند متغیری (جهت تعیین میزان واریانس قابل پیش‌بینی متغیر وابسته از طریق متغیر مستقل) استفاده شد. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۱۸ استفاده شد. $p < 0/05$ به عنوان ارتباط معنی‌دار قلمداد گردید.

جدول ۱- شاخص‌های توصیفی (میانگین و انحراف معیار) دو متغیر کنترل هیجانی و تاب‌آوری در برابر مواد مخدر در نمونه‌های پژوهش

مقیاس	انحراف معیار $\pm$ میانگین
بازداری هیجانی	۶/۳۵ $\pm$ ۲/۲۴
کنترل پرخاشگری	۸/۳۷ $\pm$ ۲/۲۷
نشخوار یا مرور ذهنی	۹/۱۷ $\pm$ ۲/۳۷
کنترل خوش خیم	۷/۴۷ $\pm$ ۳/۲۵
کنترل هیجانی	۲۸/۱۵ $\pm$ ۴/۲۱
کنترل هیجانی کلی	۵۸/۱۳ $\pm$ ۵/۲۷

بررسی روابط بین متغیرهای دموگرافیک و تاب‌آوری نشان داد که بین تاب‌آوری و سن ($p=0/891$, $x^2=2/23$)، شغل پدر ($p=0/063$, $x^2=12/06$) رابطه معناداری وجود

ندارد اما این رابطه بین وضعیت اقتصادی خانواده و تاب‌آوری با ($p=0/024$, $x^2=14/92$) معنی‌دار است.

نتایج دیگر پژوهش که در جدول ۲ بیان شده است نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های بازداری هیجانی، کنترل پرخاشگری و نشخوار ذهنی با تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر رابطه معنادار وجود دارد و این رابطه به صورت معکوس می‌باشد به این معنی که بازداری هیجانی، کنترل پرخاشگری و نشخوار ذهنی بالاتر در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی با تاب‌آوری پایین‌تر در برابر مصرف مواد مخدر همراه بوده است. اما رابطه بین کنترل خوش‌خیم با تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی معنادار نمی‌باشد.

جدول ۲- ارتباط بین مؤلفه‌های سبک کنترل هیجانی و تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر در نمونه‌های مورد پژوهش

P	R	مؤلفه‌های سبک کنترل هیجانی (۱۸۰ تعداد)
۰/۰۰۱	-۰/۳۸۴	بازداری هیجانی
۰/۰۰۶	-۰/۲۰۶	کنترل پرخاشگری
۰/۰۰۱	-۰/۳۳۶	نشخوار ذهنی
۰/۱۱۵	-۰/۱۱۸	کنترل خوش‌خیم

نوع آزمون: ضریب همبستگی پیرسون

می‌دهد که با هر واحد تغییر در بازداری هیجانی، به میزان ۰/۳۸۴- واحد در میانگین تاب‌آوری تغییر ایجاد می‌گردد. در گام دوم نیز مؤلفه نشخوار ذهنی به عنوان دومین مؤلفه پیش‌بین و در گام سوم نیز کنترل پرخاشگری به عنوان سومین عامل پیش‌بین معنادار به معادله اضافه گردیدند. با اضافه شدن این دو مؤلفه، میزان تعیین واریانس تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر در گام دوم و سوم به ترتیب به ۲۱/۳٪ و ۲۶/۱٪ افزایش یافت (جدول ۳)

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد رگرسیون تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر از روی مؤلفه‌های کنترل هیجانی، از لحاظ آماری معنادار است و این مؤلفه‌ها به طور معناداری واریانس تاب‌آوری در برابر مصرف مواد را تبیین می‌کنند.

این امر است که در زمینه پیش‌بینی تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر، بازداری هیجانی نقش تبیین‌کننده‌تری در پیش‌بینی تاب‌آوری ایفا می‌کند. نتایج ضریب بتا نشان

جدول ۳- نتایج مربوط به ضریب تعیین پیش‌بینی متغیر تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر از روی مؤلفه‌های کنترل هیجانی بر اساس مدل رگرسیون گام به گام در نمونه‌های مورد پژوهش

پیش‌بین	R	R ²	ضرایب Beta	t	مقدار P
بازداری هیجانی	۰/۳۸۴	۰/۱۴۷	-۰/۳۸۴	-۵/۵۴۳	۰/۰۰۱
بازداری هیجانی	۰/۴۶۲	۰/۲۱۳	-۰/۳۲۵	-۴/۷۵۹	۰/۰۰۱
نشخوار ذهنی			-۰/۲۶۴	-۳/۸۵۶	۰/۰۰۱
بازداری هیجانی			-۰/۳۳۷	-۵/۰۶۱	۰/۰۰۱
نشخوار ذهنی	۰/۵۱۱	۰/۲۶۱	-۰/۲۵۹	-۳/۹۰۴	۰/۰۰۱
کنترل پرخاشگری			-۰/۲۲۰	-۳/۳۸۹	۰/۰۰۱

بحث

نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که کنترل هیجانی بالا، تاب‌آوری پایین در برابر مصرف مواد مخدر را به همراه دارد و کنترل هیجانی پایین، تاب‌آوری بالا در برابر مصرف مواد مخدر را به همراه دارد.

در بسیاری از تحقیقات از تاب‌آوری به عنوان یک مکانیسم تقویت‌کننده تصمیم‌گیری و اکتساب مهارت‌های زندگی نوجوانان در موقعیت‌های خطرناک از جمله مصرف مواد یاد شده و اکتساب آن با شناخت عوامل و فاکتورهای مرتبط مورد تأکید قرار گرفته است [۲۲].

در تحقیق حاضر ارتباط معکوسی بین تاب‌آوری و سه زیر مقیاس بازداری هیجانی، ابراز پرخاشگری و نشخوار ذهنی وجود داشت.

تحقیقات متعدد به بررسی نقش این عوامل چون ابراز موقعیت‌های هیجانی و تأثیرات آن بر تاب‌آوری و انسجام شخصیتی فرد در موقعیت‌های مخاطره‌آمیز پرداخته‌اند و ضمن تأیید نتایج تحقیق حاضر آن را مهم قلمداد کرده‌اند. به اعتقاد Tylor و همکاران صحبت کردن با دیگران و ابراز هیجانات راجع به رویدادهای تنیدگی‌زا، به شخص کمک می‌کند تا اطلاعاتی را درباره رویداد و مقابله مؤثر با آن کسب کند و بتواند افکارش را سازمان دهد [۲۳].

افزون بر این Greenberg و همکاران معتقدند که مواجهه فعال با احساسات آسیب‌زا، تنیدگی فیزیولوژیکی ناشی از بازداری کردن ابراز هیجانات را خنثی کرده و مقاومت برای مواجهه با زمینه‌های استرس‌زا و خطرناک و تهدیدهای مهم را تقویت می‌کند [۲۴].

محققین بر این باورند که بازداری افکار و احساس‌ها سبب دل مشغولی مداوم به آن‌ها در قالب نشخوار ذهنی می‌شود. بازداری می‌تواند یک روش مقابله‌ای در نظر گرفته شود که چهار ویژگی دارد: تفکر اندک درباره هیجان‌ها، ناتوانی در جداکردن واکنش‌های ذهنی و بدنی، نارسایی ارتباط‌های هیجانی و کشمکش میان تمایل به افشا و سرکوبی این تمایل. بنابراین، می‌توان بیان نمود که بین بازداری نشخوار ذهنی و کاهش تاب‌آوری در برابر رفتارهای پرخطر رابطه وجود دارد [۲۵].

همچنین، به اعتقاد برخی از محققین ابراز آشکار هیجانات توسط افراد، اطلاعاتی را به دیگران می‌دهد و پاسخ‌هایی را از آنان فرا می‌خواند و این امر روابط اجتماعی افراد را طوری شکل می‌دهد که به طور مستقیم روی سلامت فردی، رضایت از تعامل و سازگاری با رویدادهای آسیب‌زا و تهدیدکننده چون مصرف مواد مخدر تأثیر می‌گذارد [۲۶]. همچنین Lehrer نیز داشتن ارتباط اجتماعی مناسب با یک فرد مراقبت‌کننده که معمولاً

والدین می‌باشند را به عنوان عامل افزایشدهنده تاب‌آوری در نوجوانان برمی‌شمارد. وی همچنین معتقد است که عواملی که یک نگرش تاب‌آورانه را سبب می‌شوند از سه مقوله عمده: حمایت اجتماعی، مهارت‌های شناختی و هیجانی و منابع روانشناختی برمی‌خیزند [۲۷]

بنابراین، کنترل هیجانی و عدم تمایل به ابراز هیجانات سبب می‌شود تا نوجوانان در واکنش به شرایط ناگوار به درستی عمل نکرده و در مواجهه با عوامل خطرزا نتوانند سازگاری مناسبی از خود نشان دهند. نتایج دیگر نشان داد که بین مؤلفه‌های سبک کنترل هیجانی و تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی رابطه معنی‌دار وجود دارد.

همچنین، مؤلفه‌های بازداری هیجانی، کنترل پرخاشگری و نشخوار ذهنی با تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر رابطه معنادار وجود دارد. به این معنی که بازداری هیجانی، کنترل پرخاشگری و نشخوار ذهنی بالاتر در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی با تاب‌آوری پایین‌تر در برابر مصرف مواد مخدر همراه است. اما بین مؤلفه کنترل خوش‌خیم و تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر رابطه معنادار وجود ندارد. نتایج دیگر نشان داد که در زمینه پیش‌بینی تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر، مؤلفه بازداری هیجانی نقش تبیین‌کننده‌تری نسبت به سایر مؤلفه‌ها در پیش‌بینی تاب‌آوری ایفا می‌کند که نتایج تحقیقات ذکر شده به خوبی تأییدکننده این امر است.

شواهد حاکی از این امر است که افراد به صورت عادی قادر به درک هیجانات و مکانیسم‌های کنترل آن نیستند اما زمانی که این مکانیسم‌ها شناخته شوند و رفتارهای هیجان محور مرتبط با آن مشخص شوند قادر به مدیریت آن خواهند بود. از طرف دیگر نامگذاری این احساسات به

شناخت عملکرد آن و به خصوص کسب مهارت‌های کنترل هیجانی کمک می‌نماید که این موارد در پیشگیری از رفتارهای مخرب چون سوء مصرف مواد مؤثر است [۲۸]. تحقیقات انجام شده ضمن تأیید نتایج فوق نشان می‌دهد که کنترل هیجانی امکان درک فرد از پیامدهای رفتارهای مخاطره‌آمیز را در محیط‌های مختلف و در شرایطی چون قرار گرفتن در جو همسالان، محیط مدرسه و خانواده را فراهم ساخته و به انتخاب بهترین گزینه‌های رفتاری و تصمیم‌گیری در انجام رویکردهای هیجان مدار چون مصرف مواد مخدر کمک می‌نماید [۲۹].

در نتایج تحقیق حاضر ارتباط بین زیر مقیاس‌های بازداری هیجانی، نشخوار ذهنی و کنترل پرخاشگری مثبت بود. تحقیقات دیگر نیز ضمن تأیید این ارتباط بر اهمیت این امر تأکید و آن را با مؤلفه‌ها و خصیصه‌هایی چون تاب‌آوری و خودکنترلی مرتبط دانسته‌اند.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که کنترل پرخاشگری بالا در دانش‌آموزان دبیرستانی با تاب‌آوری پایین در برابر مصرف مواد مخدر همراه است. Rafineya و همکاران در پژوهشی دریافتند که بین کنترل پرخاشگری و سلامت عمومی در مردان رابطه مستقیم وجود دارد [۲۱]. نوجوانانی که کنترل پرخاشگری کمتری دارند، احتمالاً هنگام قرار گرفتن در معرض فشارهای شدید و عوامل خطرزا، با ابراز به موقع خشم خود بهتر می‌توانند از پس مشکلات خود برآیند و با تخلیه هیجانی خود از طریق ابراز پرخاشگری بهتر می‌توانند تنش ایجاد شده را کنترل کرده و در مواجهه با تهدیدات مهم، توانش اجتماعی خود را بهبود بخشند. در ارتباط بین نشخوار ذهنی و تاب‌آوری که در تحقیق حاضر ارتباط معکوسی بین این عوامل به دست آمده، به اعتقاد King و همکارش به معنای داشتن

بین کنترل خوش خیم با متغیرهای دیگر متناقض است. به عنوان مثال Shahgholoian و همکاران بین کنترل خوش خیم و برون‌گرایی، خصومت کلامی، متهور بودن و تکانشگری همبستگی منفی یافتند [۲۵] در حالی که Roger و همکارش بین کنترل خوش خیم و روان‌پریش‌گرایی، تجاوزگری و تکانشگری همبستگی مثبت یافتند [۲۰]

نتیجه‌گیری

در یک جمع‌بندی کلی از یافته‌های پژوهش حاضر، می‌توان چنین نتیجه گرفت که هیجان‌ها و چگونگی ابراز کردن آن‌ها از طرف نوجوانان می‌تواند عامل مهمی در پرورش میزان تاب‌آوری آن‌ها در برابر مصرف مواد مخدر باشد. به نظر می‌رسد که هرچه نوجوانان به صورت راحت‌تر بتوانند هیجان‌ات خود را ابراز کنند و کنترل و تعارض کمتری در ابراز آن‌ها داشته باشند، به نحو مؤثرتری می‌توانند به هنگام رو به رو شدن با شرایط ناگوار و چالش‌انگیز عمل کرده و بهتر می‌توانند در این شرایط نه تنها توانش اجتماعی خود را بهبود بخشند، بلکه قادر خواهند بود سازگاری خود را به طور چشمگیری ارتقاء دهند و همین عامل سبب می‌شود تا این نوجوانان در برابر خطراتی که در جامعه کنونی آن‌ها را به سمت مصرف مواد مخدر می‌کشاند، به نحو مطلوبی مقاومت نمایند.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله محققین مراتب تشکر و قدردانی خود را از آموزش و پرورش شهر کرج به جهت در اختیار گذاشتن آمار مورد نیاز و مدیران مدارس در همکاری جهت نمونه‌گیری و دانش‌آموزان مناطق در تکمیل فرم‌های مربوطه اعلام می‌دارند. همچنین از دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی به خاطر حمایت مالی از این مطالعه تشکر و قدردانی می‌گردد.

افکار ویژه قابل تکرار و عدم توانایی در متوقف کردن آن‌هاست [۹].

Nolen-Hoeksema و همکاران بین نشخوار ذهنی و اضطراب و افسردگی و مصرف مواد مخدر رابطه معناداری یافتند، بدین معنا که افراد با نشخوار ذهنی تاب‌آوری کمتر و افکار، اضطراب و افسردگی بیشتری را تجربه می‌کنند و رفتارهای هیجانی منفی آن‌ها را به سمت رفتارهای تکانشی و از جمله مصرف مواد مخدر سوق می‌دهد [۳۰]. مطالعات دیگر نیز بین نشخوار ذهنی و روان‌رنجور خویی، خصومت خود تنبیهی، خصومت هذیانی، خصومت کلامی، اضطراب صفت، خودبیمارانگاری و حساسیت اجتماعی همبستگی مثبت معنادار یافتند [۱۴]. طبق نتایج مطالعات فوق، نشخوار ذهنی بالا با اضطراب و تنش بیشتر در افراد همراه است، همچنین، طبق نتایج پژوهش حاضر نشخوار ذهنی بالا در نوجوانان با تاب‌آوری پایین در برابر مصرف مواد مخدر همراه است، بنابراین مستندات، به نظر می‌رسد که نوجوانانی که نشخوار ذهنی بیشتری دارند و افکار وسواسی تکراری بیشتری را تجربه می‌کنند هنگام مواجهه با شرایط تهدیدکننده، اضطراب و تنش زیادی را تحمل خواهند کرد که برای رهایی از این فشار شاید انتخابی جز مصرف مواد مخدر به ذهن آن‌ها خطور نکند، به همین دلیل است که تاب‌آوری آن‌ها در برابر مصرف مواد مخدر نسبت به نوجوانانی که نشخوار ذهنی کمتری دارند، پایین‌تر است.

سایر یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بین مؤلفه کنترل خوش‌خیم و تاب‌آوری در برابر مصرف مواد مخدر رابطه معناداری وجود ندارد. کنترل خوش‌خیم، کنترل تکانه‌های ناراحت‌کننده در طی انجام کار است [۳۱]. یافته‌های پژوهش‌های مختلف نیز راجع به ارتباط

References

- [1] Sarami H. Drug abuse: The biggest shock of third [cite sep14 2010].Millennium.Available from <http://www.dchq.ir/html/index.php?module=htmlpages&func=display&pid=307>.
- [2] Soleimani Nia L. Predicting adolescent risk behaviors based on the positive and negative aspects of mental health. Ms thesis. School of Psychology and Educational Sciences. *Univ Social Welfare and Rehabil Sci Tehran*2005;. [Farsi].
- [3] Fayaz Moghadam, Foumani M. Methods of drug abuse in male students in high schools (District 2) and its related factors in school year 79-80. MS dissertation 1999. Tehran University of Medical Sciences 2001. [Farsi].
- [4] Mohammadi M, Shiyani M. Assessing Strategic Factors of Drug Abuse Prevention in Iran: A School-Based Program. *Social Welfare Quarterly* 2007; 25: 59-83. [Farsi].
- [5] Heidari Pahlavian A, Zargar A; Farhadi Nasab A, Mahjoub H. Comparison of personality characteristics of addict with non-addicted resident in Hamadan. *J Hamadan Univ Med Sci Health Serv* 2003; 1(2): 55-62. [Farsi].
- [6] -Javadi Rk. The relationship between family functioning and resiliency against drug abuses in high school male students. Ms dissertation. School of Psychology and Educational Sciences. University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences Tehran, 2007. [Farsi].
- [7] Keshtkaran T. The Relationship Between Family Communication Pattern With Resiliency Among Students of Shiraz University. *Knowledge Res Appl Psychol* 2009; 11(39) :43-55.
- [8] Schultz D, Sidney A. Theories of Personality. Translated by Yahya seyed Mohammad.2009, Tehran: Virayesh Publication.
- [9] King LA, Emmons A. Conflict over emotional expression: psychological and physical correlates. *J Personality Soc Psychol* 1990; 58(5), 864-77.
- [10] Goleman D, Richard E, Boyatzis AM. Primal leadership: learning to lead with emotional intelligence. Harvard business school press. 2004
- [11] Emmons R A, Colby PM. Emotional conflict and well being, relation to perceived availability, daily utilization, and observe reports of social support. *J Personal Social Psychol* 1995; 68 (5): 947-59.
- [12] Michael W, Otto Conall M, O’Cleirigh Mark H. Pollack. Attending to Emotional Cues for Drug Abuse: Bridging the Gap Between Clinic and Home Behaviors. *Sci Pract Perspect* 2007; 3(2): 48–55.
- [13] Connor K M, Davidson J R T.Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC) Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety* 2003; 18: 76-82.
- [14] Ben MF, Law Tak Yan Lee. Motional control expressiveness style and resilience against narcotics substance. *Sci World J.* 2011; 11: 2257–65.
- [15] Compas BE, Harding A. Competence across the lifespan: lessons from coping with cancer. In: Pushkar D, Bukowski MW, Schwartzman AE, Stack DM, White DR, editors. Improving Competence

- Across the Lifespan: Building Interventions Based on Theory and Research. New York, NY, USA: Plenum Press. 1998.
- [16] Freitas AL, Downey G. Resilience: a dynamic perspective. *International J Behav Develop* 1998; 22(2): 263-85.
- [17] Parks-Stamm EJ, Gollwitzer PM, Oettingen G. Action control by implementation intentions: effective cue detection and efficient response initiation. *Social Cognition* 2007; 25(2): 248-66.
- [18] Cochran WG. Sampling techniques 3 rd ed. New York: John Wiley & Sons. 1977
- [19] Mohammadi M, Jazayeri AR, Rafie AH, Jokar B, Pourshahbaz A. Family and individual factors in the at risk population. *J Welfare Social Sci* 2006; 6(1): 31-6. [Farsi].
- [20] Roger D, Najarian B. The construction and validation of a new scale for measuring emotion control. *Personality and Individual Differences* 1989; 10(8): 845-53.
- [21] Rafineya P, Rasolzadeh Tabatabaie S K, Azad Falah P. The relation between emotional expression and mental health in students. *J Psychol* 2006; 10(1): 85-104.
- [22] Brown JH, Jean-MarieG, Beck JE. Resilience and Risk Competence in Schools: Theory/Knowledge and International Application in Project Rebound. *J Drug Educ* 2010; 40 (4): 331-59.
- [23] Taylor ER, Karcher MJ, Kelly PJ, Valescu S. Resiliency, risk, and substance use among Hispanic urban juvenile detainees. *J Addictions Offender Counseling* 2003; 24, 46-64.
- [24] Greenberg MA, Wortman CB, Stone AA. Emotional expression and physical health: Revising traumatic memories or fostering self-regulation? *J Personality Social Psychol* 1996; 71 (3): 588-602.
- [25] Shahgholoian M, Moradi AR, Kafi SM. The relation between alexithymia and emotional express ,style and mental health in students. *Iranian J Psychiat Clin Psychol* 2008; 13(3): 238-48.[Farsi].
- [26] Bonanno GA, Keltner D. Facial expression of emotion and courseof conjugal bereavement. *J Abnormal Psychol* 1997; 106(1): 126-37.
- [27] Lehrer J. How We Decide. Boston, Mass, USA: Mariner Books. 2009.
- [28] Ajzen I. Perceived behavioral control, self-efficacy, locus of control, and the theory of planned behavior. *J Appl Soci Psychol* 2002; 32(4): 665-83.
- [29] Parks-Stamm EJ, Gollwitzer PM, Oettingen G. Action control by implementation intentions: effective cue detection and efficient response initiation. *Soc Cognition* 2007; 25, 248-66.
- [30] Nolen-Hoeksema S, Stice Eric, Wade E, Bohon C. Reciprocal relations between rumination and bulimic, substance abuse, and depressive symptoms in female adolescents. *J Abnorm Psychol* 2007; 11(1): 198-207.
- [31] Gross JJ, John OP. Revealing feeling: Facets of emotional expressivity in self reports, peer ratings, and behavior. *J Personal Soci Psychol* 1997; 72(2): 435-48.

Relationship between Emotional Control Expressiveness Style and Resilience Against Narcotics Substance Use in High School Male Students

N. Heidari¹, T. Pourebrahim², A. Khodabakhshi Koolaei³, L. Mosalanejad⁴

Received: 04/04/2012

Sent for Revision: 08/07/2012

Received Revised Manuscript: 11/11/2012

Accepted: 26/11/2012

Background and Objective: Protective factors refer to positive action strategies that build resiliency in youth. Emotional control expressiveness style is the major protective factor that contributes to the development of resiliency in youth and the implications for building effective prevention programs in substance abuse. This research was designed to investigate the relationship between emotional control expressiveness and resilience against narcotics substance use in high school male students.

Materials and Methods: The method of present research was cross sectional study. The sample included 180 male students 14-18 years old that were selected using multi stage random sampling from high risk area of high schools of Karaj city. Research instruments included: a) a researcher made questionnaire for demographic information, b) resilience against narcotics substance use questionnaire and c) emotional control expressiveness questionnaire (ECQ).

Results: The results showed that the relationship between emotional control expressiveness, emotional inhibition ($p=0.001$), aggression control ($p=0.006$) and rumination ($p=0.001$) with resilience is inverse and significant. In predicting resiliency against drug use, the role of emotional inhibition plays a more predictable resiliency against drug use. Resiliency against drug use has a significant relationship with the family's economic situation. ($p=0.024$)

Conclusion: Overall, findings support the effective role of emotions and emotional control expressiveness styles in developing resilience of adolescence against narcotics substance use. Therefore, necessary education for youths is necessary.

Key words: Adolescence, Emotional Control, Aggression control, Resilience against Narcotics Substance Use

Funding: This research was funded by University of Social Welfare and Rehabilitation Science.

Conflict of interest: None declared.

Ethical approval: The Ethics Committee of Social Welfare and Rehabilitation Science approved this study.

How to cite this article: Heidari N, Pourebrahim T, Khodabakhshi koolaei A, Mosalanejad L. Relationship between Emotional Control Expressiveness Style and Resilience Against Narcotics Substance Use in High School Male Students. *J Rafsanjan Univ Med Sci* 2013; 12(8): 599-610. [Farsi]

1- Msc in School Conselling, Tehran University of Rehabilitation and Social Welfare, Tehran, Iran

2- Assistant Prof., Dept. of Counseling, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

3- Assistant Prof., Dept. of Counseling, Tehran University of Rehabilitation and Social Welfare, Tehran, Iran

4- Assistant Prof., Dept. of Mental Health, Jahrom University of Medical Sciences. Jahrom, Iran

(Corresponding Author) Tel:(0791) 3341508, Fax: (0791) 3341508, E- mail: mossla_1@yahoo.com